

Τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐξαρχίας ἀνελάμβανον ἀγιοταφῖται κληρικοί, οἱ ἀποστελλόμενοι ἐξ Ἱεροσολύμων, διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν Επιτρόπων αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐν Συνόδῳ, περὶ ὧν ἀποφάσεις εὐρίσκονται κατακεχωρημένα εἰς τοὺς Κώδικας Πρακτικῶν τῆς Συνόδου. Εἰς τὰς ἐπιστολάς τῶν Πατριαρχῶν καὶ τῶν Επιτρόπων αὐτῶν πρὸς τοὺς Εξάρχους, διαφαίνεται σαφῶς ἡ σοβαρότης, τὴν οἵοιαν ἀπέδιδεν τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὴν Διακονίαν ταύτην, τὴν ἀπαιτήσιν τοῦ σεπτοῦ Κέντρου ἵνα ὑπάρχῃ διαφάνεια εἰς τὴν διαχείρησιν τῆς Ἐξαρχίας, ἀλλὰ καὶ σεβασμὸς πρὸς τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ ἐπιλεγόμενοι διὰ τὴν διακονίαν ταύτην κληρικοὶ ἔφερον τὸν βαθμὸν τοῦ Πρωτοσυγγέλλου, ἢ τοῦ Ἡγουμένου, ἢ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ ὅσας αἱ περιστάσεις ὑπαγόρευον, ἀπεστέλλετο κατόπιν συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐξ Ἱεροσολύμων Ἐπιτροπὴ ἐποπτῶν, εἰς ἀρωγὴν, ἢ καὶ ἔλεγχον τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν, ἢ καὶ πρὸς διευθέτησιν τῶν ἀναφυομένων προβλημάτων. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὁμως, τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἐξαρχίας ἐπελαμβάνετο αὐτοπροσώπως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, κατόπιν παρακλήσεως τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων (1).

Οἱ Ἐξάρχαι, προσελάμβανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν, κληρικοὺς καὶ μοναχοὺς, τοὺς οἵοιους διώριζον ἐφημερίους τῶν ἀναφερομένων ἱερῶν Μονῶν, ἢ καὶ διαχειριστάς τῶν ἀπομεμακρυσμένων Μετοχιῶν, ὅπως τῆς ἁγίας Βαρβάρας ἐν Ἀργάκᾳ καὶ τοῦ ἁγίου Σίλλα ἐν Λεμεσῷ, διὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὰ ὅποια ἀπαιτοῦντο πολὺ ὥρα καὶ περιπετειώδη ταξίδια. Οἱ βοηθοὶ τοῦ Εξάρχου προσηγορεύοντο «Ἡγούμενοι», ἢ «Ἐπίτροποι». Εἰς ἄλλας περιπτώσεις καθήκοντα ἐπιστατῶν, οἱ Ἐξάρχαι, ἀνέθετον καὶ εἰς λαϊκοὺς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἐπίσης «Ἐπίτροποι» καὶ οἱ ὅποιοι, διοριζόμενοι κατόπιν συστάσεων, ἀνελάμβανον τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Ἐξαρχίας, συνέλεγον τὰ ἐνοίκια τῶν κτημάτων καὶ ἐπέβλεπον διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ὁρῶν τῶν συμφωνιῶν, τὰς οἵας ἐσύναπτεν ἡ Ἐξαρχία μετὰ τῶν καλλιεργητῶν, κ.λ.π. (2).

Οἱ Ἐξάρχαι ἐδέχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Μονῆς καὶ εὐλαβεῖς νέους, οἱ ὅποιοι διεξερχόμενοι τὸ στάδιον τῆς δοκιμασίας εἰς τὴν μοναστηριακὴν ζωὴν, ἀνελάμβανον εἰδικὰς ἀποστολάς, ἢ ἀνεχώρουν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν τάξεων τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁρισμένοι τούτων ἀνῆλθον ἐπαξίως εἰς τὰ ἀνώτατα ἀρχιερατικὰ ἀξιώματα, ἀνέπτυξαν πνευματικὴν καὶ συγγραφικὴν δράσιν, διεκρίθησαν ἐπὶ ἀγιοταφικῷ ζήλῳ καὶ δραστηριότητι, προέβαλον τὰ ἰδεώδη τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, ἐμπλουτήσαντες διὰ κτημάτων καὶ οἰκοδομῶν ἱερῶν Ναῶν καὶ Μονῶν τὴν ἁγίαν Γῆν.

Αἱ «ζητεῖται», αἱ ὁποῖαι διενεργοῦντο ἑτησίως, ἢ καὶ κατ' ἐκτάκτους περιστάσεις καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου, ἦτο ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τοῦ Ἐξάρχου, ἢ, μὴ δυναμένου τούτου, λόγω τῶν μακρυνῶν ἀποστάσεων, τὸ δικαίωμα διεξαγωγῆς τῶν ἐράνων ἀνέθετο οὗτος εἰς τοὺς προαναφερθέντας Ἐπιτρόπους. Εἰς ὁρισμένας μάλιστα περιπτώσεις, ὅταν οἱ ἐπίτροποι δὲν συνεμορφοῦντο πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ἐξάρχου, οὗτος δι' ἐκπροσώπων αὐτοῦ ἠδύνατο ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὸ «κιβώτιον», ἦτοι, τὸ δικαίωμα τούτου. Διὰ τὰς «ζητείας», ὁ Ἐξάρχος, ὡφείλεν ἵνα ἔχῃ τὴν ἐγγραφὸν ἄδειαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου (3). Τὸ συλλεχθὲν ποσὸν τῆς ζητείας, συμπεριλαμβάνετο εἰς τὰ πρόσδοδα τῆς Ἐξαρχίας, μέρος τῶν ὁποίων ἀποστέλλετο, ὡς ἐτήσιον ἐπίδομα πρὸς τὸ σεπτὸν Ἱερὸν Κοινὸν τοῦ Παναγίου Τάφου, εἰς Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἀναλειφθησῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Ἐξάρχου ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου.

Οἱ Ἐξάρχοι ἦσαν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν ἀνελεπῆ καὶ κατὰ τὰς διατάξεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας λειτουργίαν τῶν Ἱερῶν Μονῶν καὶ Ναῶν καὶ τὴν συντήρησιν αὐτῶν, τὴν συνετὴν διαχείρησιν τῶν κτημάτων τῶν Μετοχίων, τὴν ἐκμίσθωσιν τῶν κτημάτων, τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἄλλων ὑποστατικῶν, ἢ τὴν ἀγοραπωλησίαν τῆς ἀκινήτου περιουσίας, τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν περιβολίων καὶ τὴν ἐγκαιρον συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, τὴν συγκομιδὴν τῶν ἐλαιῶν καὶ τῶν ἄλλων καρπῶν, τὴν συλλογὴν τῶν ἐνοικίων καὶ προσόδων καὶ τὴν ἀποστολὴν προϊόντων, διὰ τὰς χρεῖας τῆς ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος καὶ τέλος τὴν ἀποστολὴν ἀπολογισμοῦ περὶ πάντων τῶν γενομένων ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ ἐκάστοτέ Ἐξάρχος ἰδιαιτέρως, ἀνεδύετο καὶ εἰς ἀγῶνας διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν σφετεριστικῶν διαθέσεων ἄλλων θρησκευτικῶν κοινοτήτων ἐπὶ τῶν Μετοχίων, ὡς ἐκείνης τῶν Μαρωνιτῶν ἐπὶ τῆς Μονῆς τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ρηγάτου, ὅσον καὶ διὰ τὴν προάσπισιν τῆς ἰδιοκτησίας ἐκ τῶν διεκδικήσεων τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλλιέργουν κτήματα τῆς ἱερᾶς Μονῆς Χρυσοστόμου, εἰς διάφορα Μετόχια. Δυστυχῶς ὑπῆρξαν καὶ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ προσπάθειαι τῶν Ἐξάρχων διὰ τὴν διάσωσιν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς Μονῆς ἀπέβησαν ἄκαρποι, λόγω τῆς ἐχθρικῆς διαθέσεως τῶν ὀθωμανῶν, ἰδιαιτέρως μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅπως ἡ ἀπώλεια τῶν Νερομύλων τῆς Κυθραίας, ἡ παρακμὴ τοῦ Μετοχίου τῆς Ἀγίας Βαρβάρας καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Μονῆς τοῦ ἀγίου Σίλα, τὰ ὁποῖα ὁμοῦ μετὰ τῆς θυσίας κληρικῶν τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐστῶσαν προσφορὰ τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους.

Πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν τιμητικῶν ἀλλ' ὑπευθύνων καθηκόντων του, ὁ διορισθεὶς Ἐξάρχος, ὡφείλεν ὅπως παραλαμβάνῃ καὶ ἐλέγχῃ τὴν προῖκα τῆς Ἐξαρχίας καὶ τῶν Ἱερῶν Μετοχίων καὶ ὑπογράψῃ τὸ σχετικὸν πρακτικὸν παραλαβῆς, ἐνίοτε μάλιστα ἔθετε τὴν ὑπογραφὴν του ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ὑπὸ σφραγίσματος ὅπως παραδῶσῃ αὐτὴν μετὰ τὸ πέρασ τῆς ὁρισθείσης θητείας αὐτοῦ «ἀνθηρὰν καὶ μᾶλλον ἐπηυξημένην». Τὰ καθήκοντα τοῦ

Ἐξάρχου ἀναλυτικῶς περιγράφονται εἰς τὸ «Ἀποκαταστατικόν» (4) πατριαρχικόν ἐγγραφον μετὰ τοῦ οἵοιου οὗτος ἐφοδιάζεται καὶ θέτει ἰδιοχείρως τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ εἰς τὸν οἰκεῖον κώδικα τῶν «Ἀποκαταστατικῶν», προσθέτων τὴν λέξιν «ἀποδέχομαι».

(1). Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἐπέλυεν τὰς ἀναφυομένας διαφορὰς μεταξὺ Ἐξάρχου καὶ τῶν κατοικούντων τῶν πέριξ τῶν κτημάτων τοῦ Ἁγίου Τάφου χωρικῶν, ὑπεδείκνυεν εἰς τὸν Ἐξάρχον τρόπους ἐπιλύσεως καὶ συμφιλίωσεως, ἐπεκύρωνεν δὲ τὰ κατὰ τὸν διορισμὸν νέων Ἐξάρχων, τὰ πρακτικὰ παραδόσεως καὶ παραλαβῆς τῆς προικὸς καὶ τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῶν λοιπῶν Μετοχίων καὶ διεβίβαζεν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον δωρεὰς κυπρίων ἀφιερωτῶν. Ἡ γνώμη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἶχεν, ὡς φυσικόν, τὴν βαρύτητα αὐθεντίας, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐκάστοτε Ἐξάρχαι, εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν των μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἐπεκαλοῦντο πολλάκις καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, πρὸς ἐπαλήθευσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων πρὸς τὴν προΐσταμένην ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν ἀρχὴν ἀπόψεων καὶ θεμάτων.

(2). Ορισμένοι ἐξ' αὐτῶν, ὡς κατ' ἐξοχὴν ὁ Μάρκος Περιστιάνης, ἤρχοντο πολλάκις εἰς ἐπαφὴν ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ Πατριάρχου, λειτουργοῦντες ὡς μεσάζοντες μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἐπερωτῶντες τὴν γνώμην αὐτοῦ διὰ προκύπτοντα ζητήματα εἰς τὰ Μετόχια καὶ διδόντες ἀπολογισμὸν τῶν πράξεων, τῶν συναλλαγῶν καὶ τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς πλουσίας ἀλληλογραφίας τῶν ἐτῶν 1731-1884, ἡ οἵοια ἐδημοσιεύθη ὅπως προανεφέρθη ὑπὸ τοῦ κ. Θεοχάρους Σταυρίδου. Ἴδε σελ. 217 καὶ ἐπέκεινα.

(3). Τὸ δικαίωμα τῆς «ζητείας» καὶ ἡ ἐγκρισις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου πρὸς διεγξαγωγὴν αὐτῆς ἐξησκῆτο ἐνίοτε ὑπὸ ὄρους, τοὺς οἵοιους ὠφείλεν ἵνα τηρῇ ὁ Ἐξάρχος ἀπαρεγκλήτως, προκειμένου ὅπως ἔχη τὴν παρρησίαν ἵνα ἐκζητήσῃ τοιαύτην ἄδειαν καὶ κατὰ τὸ ἐπιόν ἐτος. Μία τῶν τοιούτων ὑποχρεώσεων, ἦτο ἡ ἐτήσιος συνδρομὴ τῆς Μονῆς Χρυσοστόμου, πρὸς τὴν Σχολὴν καὶ ἄλλας φιланθρωπικὰς ὁργανώσεις.

(4). Οἱ ὅροι, ἐνδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἔχουσιν ὡς εξῆς: «... Ὅφειλει ὁ Οσιώτατος Ἀρχιμανδρίτης (τάδε), ὡς πληρεξούσιος Ἐξάρχος τοῦ Παναγίου Τάφου·

α) Προΐστασθαι καὶ ἡγουμενεύειν ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Παναγίου Τάφου τῇ παρὰ τὴν Λευκωσίαν τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου, φροντίζειν περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως καὶ εὐρυθμίας τῶν ἱερῶν ἐν αὐτῇ ἀκολουθιῶν καὶ τελετῶν καὶ περὶ καλῆς συντηρήσεως τῆς ὅλης Μονῆς.

β) Διέπειν καὶ τὰ ἄλλα ἐν Κύπρῳ ἱερά Μοναστήρια καὶ Μετόχια τοῦ Π. Τ. ὡς τὸ τοῦ ἁγίου-Γεωργίου τοῦ Ρηγάτου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Σίλλα καὶ φροντίζειν περὶ εὐπρεπείας τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερῶν Ναῶν καὶ περὶ εὐτάκτου καὶ εὐρύθμου ἐν αὐτοῖς ἐκτελέσεως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ τελετῶν.

γ) Ἐχειν μέλημα ἐν τοῖς πρωτίστοις τὴν καλὴν διεύθυνσιν καὶ σκόπιμον χρησιμοποίησιν πάντων τῶν ἐν Κύπρῳ κτημάτων τοῦ Π. Τ. ἀκινήτων τε καὶ κινητῶν, κυβερνᾶν αὐτὰ καὶ προάγειν εἰς βελτίωσιν, εἴτε ἀμέσως αὐτός, εἴτε δι' ἐπιτρόπων καὶ ἐκμισθωτῶν.

δ) Ὅφειλει μάλιστα ἀποδιδόναι τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ ἀνελλειπῇ καὶ ἐν ἀνθηρᾷ καταστάσει τὰ τε ἱερὰ Μοναστήρια καὶ λοιπὰ ἐν Κύπρῳ κτήματα τοῦ ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Π.Τ.

ε) Ὅφειλει, ὅθεν, τοῦλάχιστον δὲς μὲν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπισκέπτεσθαι πάντα τὰ κτήματα τακτικῶς, ἐκτάκτως δ' ὁσάκις ἂν ἐπισυμβαίνει ἀνάγκη, ἐπιτηρεῖν τὴν ἐν γένει κατάστασιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκτελεσιν τῶν ὁρῶν, καθ' οὓς ἕκαστον κτῆμα ἐκδίδεται εἰς μίσθωσιν, εἰσπράττειν τὰ ὀρισμένα μισθώματα καὶ διδόναι ἐπὶ τῇ εἰσπράξει διπλοτύπους ἀποδείξεις καὶ καθ' ὅλου πράττειν πάνθ' ὅσα συμφέρει τῷ ἱερῷ Κοινῷ τοῦ Π.Τ.

στ) Μηδεμίαν μηδαμῶς ποιεῖσθαι ἀπαλλοτριώσιν ἢ ἐκποίησησιν οἰοῦδήτινος κτήματος, εἴτε δηλονότι γαιῶν, ἢ ἀγρῶν, ἢ κήπων, ἢ ἐργαστηρίων, ἢ οἰκιῶν ἄνευ εἰδικοῦ ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπικοῦ πληρεξουσίου γράμματος.

ζ) Μηδεμίαν μηδαμῶς ποιεῖσθαι ἀπελευθέρωσιν, ἢ ἀνταλλαγὴν τῶν καθιερωμένων τῷ Π.Τ. μεγάλων ἢ μικρῶν κτημάτων ἄνευ εἰδικοῦ ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπικοῦ γράμματος.

η) Μηδεμίαν μηδαμῶς ποιεῖσθαι ὑποθήκευσιν κτημάτων ἢ ἐκχώρησιν δικαιωμάτων ἐπὶ δανείῳ, ἢ δι' ἕτερον λόγον καὶ μηδὲν συνομολογεῖν δάνειον ἄνευ εἰδικῆς ἐντολῆς.

θ) Μὴ ἐκμισθοῦν τὰ κτήματα ἐπὶ προθεσμίᾳ μακροτέρα τῶν τριῶν ἐτῶν, οὕτως ὥστε κατὰ τὸ τέλος τῆς ὀρισμένης ἐν τῇ διακονίᾳ εξαετίας παραδοῦναι αὐτὰ τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ ἐλεύθερα πάσης κτηματικῆς ὑποχρεώσεως καὶ οἰοῦδήτινος δασμοῦ παντελῶς ἀπηλλαγμένα.

ι) Ἀποστέλλειν τακτικῶς τῷ ἱερῷ Κοινῷ πάντα τὰ ἐκμισθωτήρια συμβόλαια ἐν ἀντιγράφοις ἐγκύροις, ὡς καὶ τὰ στελέχη τῶν διπλοτύπων ἀποδείξεων καθ' ἕκαστον ἔτος.

ια) Ἐκ τῶν προσόδων τῶν κτημάτων ἐπαρκεῖν εἰς συντήρησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, εἰς βελτίωσιν τῶν κτημάτων, εἰς διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων καὶ δικῶν, εἰς ἐπισκεύασιν τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων καὶ Μετοχίων καὶ τῶν ἐκμισθουμένων οἰκῶν καὶ ἐργαστηρίων, εἰς ἀπότισιν παντός ἕως τοῦδε ἐπιβεβλημένου Κυβερνητικοῦ ἢ ἀστικοῦ φόρου καὶ καθ' ὅλου εἰς ὠφέλιμον διακυβέρνησιν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ ἱερῶν συμφερόντων, ἔτι δ' ἀποδιδόναι ἐτησίως καὶ ἓνα μῆνα πρό τῆς λήξεως ἐκάστου ἔτους ποσὸν λιρῶν Ἀγγλίας τῷ ἱερῷ Κοινῷ ἐκ τῶν προσόδων τῆς Ἐξαρχίας Κύπρου, μηδεμιᾶς ἐπιτρεπομένης ἀναβολῆς ἢ καθυστερήσεως τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης, ὡς δυναμένης ἀποτελέσαι αἰτίαν ἀμέσου ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ ἐν τῇ διακονίᾳ».